

HƏFTƏ İÇİ

online ictimai - siyasi qəzet

HAMLET İSAXANLI: "TƏHSİLİN KEYFİYYƏTİNİ ARTIRMAQ İSTƏYİRİKSƏ, MÜƏLLİMLİYİN NÜFUZUNU QALDIRMALIYIQ"

2012-2013-cü tədris ili başa çatıb. Artıq orta ixtisas və ali məktəblərə qəbul imtahanları başa çatıb və qəbul olanların qeydiyyatı prosesi yekunlaşıb. Bəs, ötən tədris ilinin, eləcə də qəbul imtahanlarının nəticələri necə qiymətləndirilir? Ümumiyyətlə, təhsil sistemindəki çatışmazlıqlar nədən ibarətdir və bu sahədə hansı təkmilləşmə işi aparılmalıdır?

Müəssisimiz Xəzər Universitetinin təsisçisi, Direktorlar və Qəyyumlar Şurasının sədri professor Hamlet İsxanlıdır. H.İsxanlı sözügedən məsələlərlə bağlı maraqlı fikirlər səsləndirib, bəzi problemlərə toxunub və bir sıra təkliflər irəli sürüb.

- Hamlet müəllim, ötən ilki qəbul imtahanlarının nəticələrini necə qiymətləndirirsiniz?

- Əvvəlki illərlə müqayisədə elə də böyük fərqlər müşahidə edilmədi. Müəyyən texniki dəyişikliklər oldu. Həmçinin qəbul imtahanları zamanı bəzi qruplarda, xüsusən IV qrupda xeyli boş yerlər qalıb. Düşünürəm ki, bu prosesdə anlaşılmaqlıq var. Əvvəla, prinsipcə, qəbul imtahanlarının mənası, məqsədi seçmək deməkdir, seçim aparmaqdır. Məsələn, ali məktəbə qəbul üçün 100 min abituriyent sənəd verib və qəbul planında tələb olunur ki, onlardan 20 mini seçilərək universitetlərə verilsin. Bu halda qəbul balı mühüm rol oynamamalıdır. Çünki qəbul planı ali məktəblər və hökumət tərəfindən formalaşdırılır. Tutaq ki, bu il 180 nəfər biologiya müəllimliyi ixtisasına qəbul aparılması tələb olunur. Həmin 180 abituriyent mütləq seçilib ali məktəblərə göndərməlidir, çünki bu, cəmiyyətin, universitetin və hökumətin istəyidir. Daha abituriyentin neçə bal yığmasının əhəmiyyəti yoxdur. Deyək ki, biologiya müəllimliyi

ixtisasına 500 nəfər sənəd veribsə, ilk 180 nəfər seçilib ali məktəblərə verilməlidir. Üstəlik, testin xüsusiyyətindən asılı olaraq ballar yuxarı da, aşağı da ola bilər. Mən elə test hazırlayaram ki, hamı yuxarı və ya aşağı bal toplaya bilər. Ona görə də, test burda elə də mühüm rol oynamır və o, sadəcə seçim etmək üçündür. Əksər abituriyentlərin ali məktəbə qəbul olmaq istəyinin olmasına baxmayaraq, dediyim kimi, düzgün seçim prinsipi olmadığı üçün bu anlaşılmaqlıqla baş verir. Nəticədə, uyğunsuzluq ucbatından ali məktəblərdə boş yer qalır. Odur ki, qəbul imtahanlarında əsas problem kimi bunu görürəm, qalan hər şey prinsipcə əvvəlki illərə bənzəyir.

- Keçid ballarının aşağı salınmasına necə baxırsız?

- Hamı bilir ki, orta məktəblərimizdə təhsilin keyfiyyəti yaxşı deyil. Bunu təhsil naziri, Məleykə xanım, hökumət və ziyalılarımız da bilir. Amma bununla bərabər keyfiyyət aşağıdır deyə uşaqları oxutmaq düzgün alternativ deyil. Yenə də deyirəm, 100 min nəfər sənəd

verən yerə 20 min lazımdırsa, deməli, həmin sayda olan abituriyenti oxutmaq lazımdır. Seçim də dediyim kimi aparılmalıdır. Xatırladım ki, dünyada “testologiya” deyilən elm var. Adətən, orta və ya ali məktəblər üçün testləri hazırlayan da təxminən sualların 80 faizi sadə və aydın olmalıdır ki, cavab tapmaqda çətinlik olmasın. Qalan 20 faiz suallar isə uşaqları fərqləndirmək üçün orta və yuxarı səviyyədə hazırlanır. Ona görə də, testin tutulması ilə alınan qiymətlərin arasında birbaşa əlaqə var. Test mütləq bir mexanizm deyil. Məhz bu səbəbə görə dünyanın tanınmış universitetlərinin xeyli hissəsində heç testlərə baxmırlar. Orda uşaqlarla üzbəüz söhbət edilir. Abituriyentin seçdiyi sahədə biliyindən başqa daha hansı bacarıqlarının olduğu üzə çıxarılır. Uşaqlarla söhbətdə onların liderlik, esse yazmaq qabiliyyətləri, mühakimələri öyrənilir, idman, musiqi, incəsənət uğurlarının olub-olmadığı müəyyənəşdirilir. Oksford, Kembridj, Harvard kimi universitetlərdə belə seçim edilir, abituriyentlərin bilik və bacarıqları, şəxsiyyəti bu yolla öyrənilir, ümumi nəticəyə gələrək qərar çıxarılır. Beləliklə, bəzən testdə yuxarı bal alan digər imtahanlardan, müsahibədən yaxşı keçmir, bir sıra aşağı test balı toplayanlar isə digər mühüm keyfiyyətləri olduğu üçün ali məktəbə qəbul edilir. Hesab edirəm ki, bizdə də belə məsələlərə fikir vermək lazımdır. Balların aşağı olması seçim edilməsində həlledici olmamalıdır. İstər abituriyent 70 bal toplansın, əgər yer ayrılıbsa, onu ali məktəbə göndərmək lazımdır. Uşaq oxuyacaqmı, yaxud ali məktəb təhsil verə biləcəkmə, bax, bu proses abituriyent və ali məktəblərin problemdir. Bizim təcrübəmizdə olub ki, 370 bal toplayan 570 balla qəbul olandan yaxşı təhsil alıb və yaxşı işə düzəlib. Çünki mühit, şərait başqa olub. Biri imkanlı olub, digəri kasıbdır. Biri kənddə, o biri isə şəhərdə təhsil alıb. Birinin repetitoru olub, amma o birinin olmayıb. Ancaq ali məktəbdə tələbə yeni stimula alır, həvəsə düşür, içində yatmış enerji oyana bilər. Hesab edirəm ki, bu məsələ elm və təhsil işçiləri arasında müzakirə olunmalıdır və olunacaq.

- Bəs, orta məktəbin buraxılış imtahanları ilə ali məktəbə qəbul imtahanlarının birləşdirilməsinə necə baxırsız?

- Hesab edirəm ki, birləşdirmək lazımdır, çünki abituriyentləri iki dəfə imtahan etmə mənasız vaxt itkisidir. İmtahanı bir dəfə etmək lazımdır! Həmin imtahandan sonra isə “sadəcə” müsabiqə yolu ilə seçim turu olmalıdır. Əlbəttə, qəbulda uşağın istəyi nəzərə alınmalıdır.

- Bu ildən attestatında “2” olan abituriyentlərin də ali məktəbə qəbul olmasına şərait yaradıldı...

- Mən həmişə bu maneənin aradan qaldırılmasının tərəfdarı olmuşam və indi də bu fikirdəyəm. Tutaq ki, bir şagird ədəbiyyatı, tarixi, astronomiyanı çox gözəl, ancaq riyaziyyatı zəif bilir. Həmin gənc riyaziyyatçı yox, tarixçi olmaq istəyir. Təsəvvür edin, bütün imtahanlardan 4 və ya 5 qiymət alıb, ancaq riyaziyyatdan 2 aldığı üçün onun qarşısını kəsirlər. Niyə? Digər tərəfdən, elə uşaq olur ki, bütün imtahanlardan 3 qiymət alır. İndi sual olunur, hansı uşaq biliklidir? Heç şübhəsiz, birinci! Ona görə də, mən nazirliyin bu barədə qərarını müsbət qiymətləndirirəm.

- Yeri gəlmişkən, bu il attestatında “2” qiymət olan abituriyent 559 bal toplayıb, ancaq qızıl medal alan isə 140 bal yığıb...

- Mənim dediyim də budur. Bir şagird təbiət elmlərini çox yaxşı bilir, ancaq tarixi yox. Belə demək mümkünsə, onun beyni məntiq üzərində qurulub. Bəs, belə bir insanın ali təhsil almasına niyə imkan verməyəək? Və yaxud, rəssamdı, musiqiçidi, ancaq bir-iki şey alınmır. Belə insanlara imkan vermək lazımdır ki, onlar sevdiqləri və qabiliyyətli olduqları sənət ilə məşğul olsunlar.

- Bir neçə ildir ki, ali təhsil sistemində adambaşına maliyyələşmə mexanizmi tətbiq olunur. Başqa sözlə, xeyli abituriyent dövlət vəsaiti hesabına istər özəl, istərsə də dövlət ali məktəblərində təhsil almaq hüququ əldə edib. Bu mexanizmin tətbiqindən sonra Xəzər Universitetini seçənlərin sayında hansı dəyişiklik olub?

- Bu mexanizmin təbliği və tətbiqi üçün hələ

10 il əvvəl mən də çox şey göstərmişəm. Bir sıra yüksək səviyyəli qurumlar və görüşlərdə bu yeniliyi təklif etmişəm. Bir az gec də olsa, tətbiq olunan yeni mexanizm çox gözəl ideyadır. Çünki bu mexanizm tələbələrə əlavə seçim imkanları verir, həmçinin universitetlər arasında rəqabət yaradır. Amma bu mexanizmdə bəzi böyük qüsurlar var. O ki qaldı universitetə olan marağa, bu il bizdə mühəndislik fakültəsinə çox savadlı uşaqlar gəlib. Onların bir hissəsi dövlət sifarişi ilə qəbul olub və əksəriyyəti də 600-dən yuxarı bal toplayıblar. Qeyd edim ki, ölkə üçün mühəndislər, müəllimlər və həkimlər çox vacibdir. Bu üç kateqoriyada yer alanlar çox savadlı yetişməlidirlər. (Əlbətdə, demirəm ki, digər sahələrdə savad vacib deyil...) Təəssüf ki, müəllimlik bizim ölkədə hələlik prestij peşə deyil. Təhsilin keyfiyyətini artırmaq istəyiriksə, müəllimliyin nüfuzunu qaldırmalıyıq. Ona görə də, gərək çox bal toplayan abituriyentlər, Finlandiyada olduğu kimi, müəllim olmaq istəsin. O zaman təhsildəki problemlərimizi, qismən də olsa, həll etmiş olarıq.

- Dediniz ki, yeni maliyyələşmə mexanizmində bəzi qüsurlar var. O qüsurlar nədən ibarətdir?

- Məsələn, mən istəyirəm ki, psixologiya ixtisası üzrə dövlət sifarişinə 5 yer ayırıq, 15 yerə isə abituriyentlər özləri qəbul olsunlar. Deyirlər ki, belə olmaz, ya yerin hamısını dövlət sifarişinə sal, ya da heç birini. Bu mexanizmdə bəzi dəyişikliyə ehtiyac var və müzakirə edilməlidir.

- Hamlet müəllim, gənclər özəl universitetlərdə pulsuz təhsil ala bilirlərmə? Təbii ki, burda dövlət sifarişi nəzərdə tutulmur.

- Xəzər Universitetindən söhbət gedirsə, bəli! Hər il Azərbaycanın bölgələrində bütün imtahan qrupları üzrə olimpiada keçiririk. Həmin olimpiadanın qalibləri Xəzər Universitetində təhsil haqqından azad olunurlar. Həmçinin, olimpiadada qalib olmayan, ancaq yaxşı nəticə göstərənlərə böyük güzəştlər edirik. Digər tərəfdən, qəbul imtahanlarında çox yüksək bal toplayan və dövlət sifarişini yazmayan abituriyentlər də təhsil haqqından azaddırlar. Nisbətən yaxşı

bal yığanlara da ciddi güzəştlər edirik. Yəni, yüksək qabiliyyətli uşaqlar Xəzər Universitetində pulsuz, yaxşı qabiliyyətli isə güzəştlə təhsil ala bilirlər və belə gəncləri məmnuniyyətlə gözləyirik.

- Özəl ali təhsil müəssisələri əlavə dəyər vergisindən azad olunublar. Bu güzəşt Xəzər Universitetində ödənişlərin aşağı salınmasına təsir etdimi?

- Əvvəla, belə bir addımı müsbət qiymətləndirirəm. Təhsil müəssisəsi yalnız təhsillə məşğuldur və nəyə görə ƏDV verməlidir. Təbii ki, başqa vergilər verilməlidir. Ancaq ƏDV-nin ləğvinin təhsil haqlarının aşağı salınmasına təsiri yoxdur. Qeyd edim ki, bəzi ali məktəblər tələbələrdən təhsil haqqı ilə yanaşı ƏDV alırdı. Ancaq Xəzər Universiteti tələbələrdən vergiyə görə əlavə pul almayıb. Tələbənin verdiyi təhsil haqqının içərisindən ƏDV vermişik. Ona görə ƏDV-nin ləğvi ödənişlərə yox, universitetin laboratoriyasına, kitabxanasına, müəllimlərin maaşına təsir edəcək.

- Yeri gəlməşkən, tez-tez belə fikir də hallanır ki, Azərbaycanda təhsil haqları digər ölkələrə nisbətən çoxdur. Həmçinin, verilən təhsil ödənişə adekvat deyil.

- Bəli, bəzi yerdə adekvat deyil, bəzi yerdə ödəniş çox, keyfiyyət aşağıdır. Bəzi yerdə isə əksinə, təhsilin səviyyəsi yüksək, ödəniş azdır. Ancaq bəzi ali məktəblər iddia edir ki, bizim təhsil haqqımız daha yuxarı olmalıdır. Hər halda, hər şey vəziyyətlə ölçülür. Yəni ali məktəblər elə şərait yaratmağa çalışırlar ki, bir tərəfdən gənclər ödənişi edə bilsin və boş yer qalmasın, digər tərəfdən, təhsil haqları həddindən artıq aşağı olmasın. Əks halda, həmin ali məktəb yaşaya bilməz. Bütün hallarda hər şey könüllüdür və məcburi heç nə yoxdur.

*Atif Sarıxanlı,
"Həftə içi"*

*Online ictimai-siyasi qəzet
10. 09. 2013*